

№ 32 (577)
Жнівень 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

Рэгіён: **захавець раку Дзісны і яе прытокі** – стар. 2 і 7

Юбілей: **570 гадоў вёсцы Круговічы** – стар. 3

Радавод: **Валасовічы і Мякоты** – стар. 5

28 жніўня – Прачыстая, свята ўраджаю;
29 жніўня – хлебны Спас, свята канца жніва

Этнограф Казімір Машынскі пісаў: «Складаюць снапы ў копкі, пасля чаго звозяць да дому»

Фота Юзафа ШЫМАНЧЫКА (1937 г.)

На тым тыдні...

✓ **14 жніўня** ў Чачэрску ўпершыню прайшоў **фэстываль мёду**, прымеркаваны да свята Мядовага Спаса. Свята пачалося з літургіі і хрэснага ходу, потым адбылося асвячэнне мёду. На цэнтральнай плошчы працавалі выстаўкі мядовай прадукцыі, рамесных вырабаў.

Чачэрск быў выбраны для правядзення фэсту невыпадкава: ёсць меркаванне, што слова «чэчар» на гаворцы племені радзімачаў азначала «мёд».

✓ **15 жніўня** ў Барысаве ў доме-сядзібе Івана Каладзева адкрылася выстаўка арт-праекта «Наролеон горада Бэ», пад час якой быў прэзентаваны **мабільны гід па Барысаве**. Гэтая мабільная прылада прапануе карыстальнікам тры экскурсійныя

маршруты, а пад час шпацыру віртуальны гід раскажа пра гісторыю і славутыя мясціны горада.

Арт-праект «Наролеон горада Бэ» дзейнічае ўжо цягам года дзякуючы падтрымцы Барысаўскага аб'яднанага музея і суполкі «Барысаўская мыза».

✓ **20 жніўня** ў Брэсце адкрылася **выстаўка «Жнівеньскія сустрэчы»**,

на якой можна пабачыць скульптуры з лазы і металу, жывапісныя і графічныя працы. Мерапрыемства арганізаванае ў межах праекта «Брэст – культурная сталіца 2015 года».

✓ **20 і 21 жніўня** на базе фермерскай гаспадаркі «Сула», што ў Стаўбцоўскім раёне, прайшла **міжнародная выстаўка «Еўразійская бульба»**.

Там былі прадстаўленыя дэманстрацыйнае поле з найноўшымі га-

тункамі бульбы, метады яе вырошчвання і ўборкі, тэхніка і абсталяванне для вытворчасці, захоўвання і першаснай перапрацоўкі бульбы, сродкі аховы і інш. Таксама адбыўся агляд гатункаў бульбы беларускай, расійскай, нямецкай, галандскай селекцыі.

✓ **22 жніўня** ў Зэльве адбыўся традыцыйны **«Ганненскі кірмаш»**. Былі зладжаныя тэатралізаваны паказ на цэнтральнай плошчы, кірмаш рамёстваў. Адбыўся конкурс на лепшую конную павозку, гасцей свята каталі на брычках, а ў паркавай зоне горада выступалі конна-спартыўныя школы, можна было

паглядзець выстаўку коней. Там жа – упершыню – коней можна было купіць або прадаць.

Традыцыя правядзення Ганненскага кірмашу сягае ў XVIII ст., калі ён быў другім у Еўропе па тавараабароце пасля Лейпцыгскага і збіраў у Зэльве да пяці тысячаў купцоў з усёй Еўропы.

✓ **22 жніўня** на Магілёўшчыне адбыліся пятыя **«Дрыбінскія таржкі»**. Яшчэ ў пачатку XX ст. таржкі карысталіся вялікай папулярнасцю, але так сталася, што амаль на сто гадоў гэтая традыцыя забылася. Ідэя аднаўлення жнівеньскіх таржоў у Дрыбіне ўзнікла ў 2011 г.

Сёлета на Дрыбінскіх таржках можна было паўдзельнічаць у майстар-класах па народных промыслах і рамёствах, паглядзець выступленне фальклорнага гурта «Забабоны», а таксама купіць мёд, стравы з рыбы, зёлкі, лекавую гарбату, самаробны хлеб па мясцовым старажытным рэцэпце, валёнкі ды сувеніры з воўны.

Мобільны гід

Выберіце маршрут

- 1 - Железнодорожный вокзал
- 2 - Усадьба Каладзева
- 3 - Спичечная фабрика
- 4 - Перекресток
- 5 - Музей
- 6 - Батареи
- 7 - Пешеходный мост
- 8 - Костел
- 9 - Рыночная площадь
- 10 - Центральная площадь
- 11 - Городской парк
- 12 - Школьная башня

Шляхамі веры па Навагрудчыне

Хрэсны ход на Навагрудчыне ўжо стаў добрай традыцыяй. Вось і сёлета шэсце адбылося з самага Навагрудка ў Свята-Елісеіўскі Лаўрышаўскі манастыр і было прысвечанае гадавіне адкрыцця манастыра.

10 жніўня а 9-й гадзіне раніцы ў навагрудскім храме Святых Барыса і Глеба архіепіскапа Навагрудскі і Слонімска Гурыі адслужыў літургію, пасля якой пачаўся хрэсны ход. Вернікі прайшлі па горадзе, ішлі праз вёскі Гарадзечна, Слабодку, Іспась, Суляцічы, Брольнікі і Нягневічы – дарэчы, самую вялікую са старых вёсак Навагрудчыны. У нягневіцкай Свята-Казанскай царкве адбылося вячэрняе богаслужэнне.

На наступны дзень у Нягневічах адслужыў літургію епіскап Дзятлаўскі Пётр, таксама адбылася літургія ў Свята-Дзмітрыеўскай царкве ў вёсцы Шчорсы. У вёсцы Лозкі да хрэснага ходу далучыліся вернікі з суседняга Карэліцкага раёна, і ўдзень шэсце скончылася ў Свята-Елісеіўскім манастыры. Там адбылося вячэрняе богаслужэнне, а тыя, каму не хапіла месца ў храме, маліліся звонку – добрае надвор'е гэтаму спрыяла.

Раніцай 12 жніўня адбылася літургія ў Свята-Елісеіўскім Лаўрышаўскім манастыры, якую служыў архіепіскап Навагрудскі і Слонімска Гурыі, а пасля трапезы вернікі раз'ехаліся з манастыра.

*Яўген АПЦЕЎ,
г. Навагрудка*

Вяселле па-беларуску

Не так даўно вяселле паводле беларускіх традыцыяў для віцяблянаў Аляксандра і Марыі ладзілі ўдзельнікі народнага ансамбля народнай песні і музыкі «Вераснянка» Мазалаўскага сельскага Дома культуры.

Вяселле адбылося ў музеі-сядзібе Іллі Рэпіна «Здраўнёва» – у гэтым месцы, звязаным з жыццём і творчасцю славутага мастака, усё часцей спыня-

юцца вясельныя картэжы, а традыцыйныя вясельныя абрады ладзяцца тут ледзьве не кожны тыдзень. Справа ў тым, што некаторыя вясельныя абрады, напрыклад, «выпечка каравая», «рагатка» і інш., якія выкарыстоўваюць у сваёй творчасці ўдзельнікі «Вераснянкі», заснаваныя на мясцовых традыцыях і былі адноўленыя пад час рэалізацыі праекта «Мазалаўскае вяселле».

Маладых Аляксандра і Марыю чакалі цікавыя традыцыйныя абрады: атрымалі яны і «зерне пад пятку, каб жыццё было ў дастатку», «цукеркі, каб жыццё было салодкім», «медзь, каб ніколі не хварэць»... Завяршылася дзее традыцыйным праходам мужа і жонкі праз тры стужкі, якія сімвалізуюць сённяшняе (зялёнае), срэбнае і залатое вяселле.

*Андрэй СТРУНЧАНКА,
вадучы метадыст Віцебскага АМЦНТ*

Васіль ЗУЁНАК

Жытнёвая памяць

*Я думай – жыта за гарою,
За цёмным лесам, за зімой, –
А выйшла: во яно, са мною,
Хоць каласкі пагладзь рукой.*

*Звяжы бярэмца з васількамі, –
Хай поле снегам замяло,
А жыта дзень і ноч гукое
Даспелай сцежкай за сяло.*

*Плыве, хвалюецца, шапоча, –
Ад Бога, з Богам – збожжа раць:
Зярняты спелыя, як вочы,
У вочы сонечна глядзяць.*

*Хай вецер вольніцай завейнай
Гудзе-гуляе па жніўі –
Нішто той песні не замяніць,
Што перапёлкаю звініць.*

*Адно, прызнаюся, сярпамі
Снапоў не жнуць і на таках
Іх не малоцяць, – гэта памяць
Мая, жытнёвая, – мой шлях...*

Парадак на сваёй зямлі

У часы, калі рэкі былі не толькі крыніцаю пітной вады і рыбы (а значыць, жыцця), але і дарогамі, людзі сяліліся па іх берагах. І хаця апявалі вялікія рэкі, называлі паселішчы ў гонар маленькіх – назвы гарадам далі Палата, Віцьба, Дрыса, Піна, Вілія, Случ ды іншыя. Але стан такіх малых рэчак у нашыя дні не заўсёды прымальны. Яны абмялелі, берагі пазарасталі, вада забруджваецца адыходамі з фермаў ды сельгаспрадпрыемстваў, мінеральнымі ўгнаеннямі... Некалькі гадоў таму іх станам зацікавіліся не толькі ў нашай краіне, але і структуры Еўрапейскага Саюза. Бо многія водныя аб'екты хаця працякаюць толькі па нашай краіне, але ўпадаюць у большыя рэкі і аддаюць свае воды азёрам ды морам за межамі нашае дзяржавы. У 2013 годзе пры фінансавай падтрымцы Еўрасаюза ў Глыбоцкім, Шаркаўшчынскім і Пастаўскім раёнах паўстаў праект «Малыя рэкі – вялікія праблемы», які вывучае раку Дзісну і яе прытокі. А нядаўна ў Шаркаўшчыне прайшоў «Фестываль малых рэк», прысвечаны праекту.

400 неабыхавых

Праекце бралі ўдзел амаль 400 чалавек у 15 экалагічных пастах і 21 школьным экалагічным клубе трох раёнаў. Былі праведзены больш за 100 экспедыцыяў па рэках – даследаванне вады і ачыстка берагоў. Прыбранае смецце ўздоўж 100 кіламетраў берагавой лініі. Пасля завяршэння праекта пераносныя кампактныя лабараторыі застануцца ў экалагічных клубах і пастах.

Нядаўна быў створаны сайт www.geka-disna.org, дзе не толькі мясцовыя жыхары могуць пабачыць, у якім стане знаходзіцца тая ці іншая рака. У пошуках неабходнай інфармацыі на сайт заходзяць і прадстаўнікі інспекцыі Шаркаўшчынскага, Глыбоцкага і Пастаўскага раёнаў. Неўзабаве з'явіцца тут і пашпарты малых рэк, што ўпадаюць у Дзісну. Гэта зроблена ўпершыню ў Беларусі. Першыя пашпарты атрымалі рэчкі Бярозаўка, Мнюта, Мядзелка і Янка.

Кіраўнік праекта і менеджар фонду «Інтэракцыя» Ірына Іванова распавяла:

– Найперш варта зазначыць, што праблему малых рэк сумесна вырашаюць мясцовыя жыхары, мясцовае кіраўніцтва, грамадскія арганізацыі, інспекцыі. Па-другое, мы хочам звярнуць увагу на малыя рэкі, тым больш, што для многіх вёсчак гэта і сёння крыніца пітной вады. Калі забруджваецца малыя рэкі – становіцца бруднаю вада ў калодзежах ды калонках.

– Станам рэк я займаюся шмат гадоў, з часоў, калі была старшынёй Дзісенскага гарвыканкама, – кажа кардынатар школьных экалагічных пастоў і клубаў Вольга Мароз. – Мы чысцілі берагавую лінію ў межах горада. Хацелася ж стварыць міжраённы праект. Таму я супрацоўнічала з праектам «Панарама Дзвіна-Даўгава», ініцыяваным шведамі, якія шукалі свой шлях з варагаў у грэкі. З «Інтэракцыяй» мы сябравалі пад час праектаў «Бэла Дзвіна» і «Бэла Кузіна». Напачатку ж праекта «Малыя рэкі – вялікія праблемы» праехалі мы па раёнах, што пагадзіліся ўдзельнічаць. На першай канферэнцыі сабралі прадстаўнікоў улады, неабыха-

Наталя Арэшкава, Ірына Іванова, Марына Фёдарова і Вольга Мароз пад час прэс-канферэнцыі ў Германавічах

вых дарослых і дзяцей, дзе расказалі аб тым, што і як мы хочам зрабіць для нашай Дзісны і яе прытокаў. Дапамога тут сталі экалагічныя пасты ў школах, якія існавалі яшчэ да пачатку праекта. Дзецям мы распавялі пра магчымасці маленькай навуковай дзейнасці, калі з дапамогаю мабільнай лабараторыі можна рабіць аналізы вады, а вынікі выкладаць на спецыяльным сайце. Працягам стала зацікаўленне гісторыяй. Хлопчыкі і дзяўчынкі пісалі эсе пра тую мясціну, дзе жывуць. І тут былі свае адкрыцці. Напрыклад, усе здзівіліся, што па рэчцы Янка сплаўлялі лес. Цяпер

і па Дзісне не кожны човен пройдзе... Школьнікам цікава было пачуваць сябе і навукоўцамі, і журналістамі.

Варта дадаць, што прайшлі два дзіцячыя экалагічныя летнікі. Гэта як узнагарода за працу. Цягам некалькіх гадоў неабыхавыя людзі выяўлялі на прылеглых да рэчак і ручаінаў берагах крыніцы забруджвання вады ды іншыя парушэнні, сумесна з інспекцыяй і мясцоваю ўладай вырашалі праблему. Дзеці як сапраўдныя навукоўцы вывучалі свае калодзежы, азёры, выказвалі свае заўвагі дарослым.

(Заканчэнне на стар. 7)

Гісторыя Круговічаў вельмі багатая, на гэта ўказвае наяўнасць у іх ваколліцах надзвычай вялікай колькасці курганоў. Некаторыя з іх застаюцца і па сённяшні дзень неадследванымі археолагамі, а многія ў ходзе асваення чалавекам прыродных рэсурсаў ужо сцёртыя з твару зямлі. Сярод мясцовага насельніцтва з-за смугі часу склалася ўяўленне пра гэтыя пахаванні як пра магільныя загінулых тут шведаў стагоддзі з тры таму, адсюль і адпаведныя назвы – Шведскія магільны, ці Капцы. Насамрэч урост курганных магільнікаў нашмат большы. Паводле дадзеных археалагічных даследаванняў, самыя старажытныя з іх датуюцца канцом X – XI стст. Такі пахавальны абрад на гэтых землях існаваў на працягу многіх стагоддзяў і належаў ён не каму іншаму, як нашым далёкім продкам.

Круговічам – 570!

VIII – X стст. усю тэрыторыю Прыпяцкага Палесся насяляла ўсходнеславянскае аб'яднанне плямёнаў – дрыгавічы. Аднак не яны былі першымі з людзей, хто ступіў на гэтую зямлю. Спачатку доўгі час тут існавалі неспрыяльныя ўмовы для жыцця чалавека. Нягледзячы на тое, што ў Беларусі першыя людзі фіксуюцца каля 100 тыс. гадоў таму, іх сталае пражыванне не магло арганізавацца з-за непрыдатных кліматычных умоваў. Час ад часу наступала пахаладанне, нярэдка насоўваліся ледавікі. Менавіта яны з'яўляюцца прычынай шматлікіх рэк, азёраў, балотаў у Беларусі, а таксама камянёў і валуноў.

І хаця ў эпоху мезаліту (сярэдні каменны век, 9 – 5 тыс. да н.э.) тэрыторыя нашай краіны ўжо палкам засяляецца людзьмі, першыя знаходкі ў нашай мясцовасці датуюцца неалітычным часам (новы каменны век, 5 – 3 тыс. да н.э.). Відаць, практычна немагчыма было пранікнуць на тэрыторыю, густа пакрытую шчыльнымі лясамі і непраходнымі балотамі.

У VI – VII стст. н.э. паступова адбываецца славянізацыя нашага краю. У выніку яе сфарміраваліся аб'яднанні плямёнаў. Адно з іх – дрыгавічы, з якіх мы і пачыналі нарыс, – заняло амаль усю тэрыторыю Прыпяцкага Палесся. Менавіта з гэтага часу пражыванне людзей у ваколліцах сучасных Круговічаў набыло не проста стабільны, але і масавы характар.

Найбольш раннія паселішчы ў межах сучаснага Ганцавіцкага раёна выяўленыя за 0,5 км на ўсход ад в. Малыя Круговічы поблізу курганоў на правым беразе безназоўнага

прытока ракі Цна і ў в. Хатынічы (сімвалічна, што фактычна на іх месцы, пачынаючы з позняга Сярэднявечча, паўсталі адміністрацыйныя цэнтры – у Вялікіх Круговічах і Хатынічах). Паселішчы адносяцца да бронзавага веку.

Афіцыйная ж гісторыя вёсак доўгі час (прыкладна да канца XX ст.) звычайна пачыналася з XVI ст. Аднак маюцца звесткі, што Круговічы ў дакументальных крыніцах згадваюцца з XV ст. Паводле дадзеных самага аўтарытэтнага беларускага даследчыка садова-паркавых ансамбляў, доктара навук Анатоля Федарука, сядзіба ў Вялікіх Круговічах адпачаткова вядомая як ўладанне Пішчына больш чым 500 гадоў. Тады вялікі князь літоўскі Казімір (займаў трон Вялікага Княства Літоўскага з 1440 па 1492 г.) прыпісаў да маёнтка прыгонных. Пра гэта гаворыцца ў Літоўскай Метрыцы.

Назваецца непасрэдным дакумент – «Во имя Боже. То сут книги, кому корол имения роздал». Ён прадпісвае «Пишчыку девять ч(о)л(о)в(е)ков, у Круговичох пять: Сава, Еско, Пантелеи, Максимъ, Семень, а шостая удова...» (тры чалавекі яшчэ даваліся ў Жарабковічах). Датаванне гэтых радкоў з дапамогаю метаду дэдукцыі (беручы пад увагу іншыя прысутныя ў гэтым дакуменце распараджэнні вялікага князя) можна акрэсліваць сярэдняй XV ст. Такім чынам, гісторыя данесла і імя тагачаснага ўладальніка вёскі – нейкага баярына Пішчыка, і імёны яго сялянаў. Круговічы згадваюцца як пасяленне ў Клецкай воласці. Таксама можна казаць пра тое, што на момант гэтай згадкі пасяленне з назвай Круговічы ўжо існа-

вала. Больш за тое, згаданы Пішчык не стаў першым панам у вёсцы. Хутчэй за ўсё, ён з княскай ласкі толькі прысудзіўся да кагосьці.

Існуюць і больш канкрэтныя даты першых згадак Круговічаў. Так, дастаткова свежы «Вялікі гістарычны атлас Беларусі» (том 1, 2009) паведамляе, што першае ўпамінанне пра вёску фіксуецца 1445 годам. На прасторах сённяшняга Ганцавіцкага раёна ў сваім узнікненні нашу вёску апарэджваюць толькі далёкія ад Круговічаў Малькавічы, якія ўжо былі ў 1434 годзе, і суседнія Агарэвічы, якім пашчасціла трапіць у гістарычныя дакументы з датаваннем 1441 годам.

Круговічамі за шматвяковую гісторыю існавання валодаў не адзін панскі род, часам вакольная зямля разам з яе насельнікамі здавалася ў арэнду. Так, у 1567 г. уладальнікам (але не адзіным: у згаданым атласе побач з яго прозвішчам пазначана «і інш.») быў Юрый Ільніч.

Прыкладна тады ж Ільнічы як род зводзяцца па мужчынскай лініі. Іх нерухомасць галоўным чынам пераходзіць шляхам шлюбаў да Радзівілаў. Напрыклад, Круговічы каля 1570 г. апынуліся ва ўладаннях Мікалая Крыштофа Сіроткі.

А ў пачатку XVII ст. пасля смерці нейкага пана Альбрехта Шчаснавіча Кавячынскага, які, відаць, не меў сыноў, вёскі ў якасці маярату перайшлі да яго дачкі Гальшкі. Яна выйшла замуж за Паўла Віроўскага, які неўзабаве таксама памёр, пакінуўшы пасля сябе сына Альбрехта. Даглядала за ўсімі сёламі, землямі ды лясамі, што займалі ўсю паўночна-ўсходнюю частку сённяшняга Ганцавіцкага раёна, Гальшка, якая, пабраўшыся другі раз, стала Пясецкай. З дзясяннем паўналецця, паводле тэстаменту бацькі і дзякуючы шчодрасці маці, Альбрехт Віроўскі агрымаў сваю долю маярату, у якую, акрамя іншага, увайшла частка «сяла Ляхавіцкага» і з прыдаткам чатырох аселых валок у сяле Круговіцкім.

Мабыць, нешта не спрыяла ўсталяванню стабільнага валодання вёскаю адным родам з перадачай спадчыны па мужчынскай лініі. Ужо ў сярэдзіне гэтага ж, XVII, стагоддзя маёнтак Круговічы, фальварак і падданыя, якія жылі ў вёсках Круговічы і Ляхавічы (цяпер – Малыя Круговічы), былі аддадзеныя ў арэнду пану Керсаноўскаму. Пасля яго да ўладання спрычыніўся навагрудскі кашталян Ян Рудамін-Дусяцкі. Найбольшае ж па часе валоданне вёскамі было ў Абуховічаў (сама мала паўтара стагоддзя, памяць пра якіх і сёння захоўваецца сярод людзей). Іх панаванне фіксуецца ўжо XVIII ст., яшчэ да захопу Расійскай імперыяй нашых зямель, і працягвалася яно да 1939 г., калі ўладу паноў замянілі саветы.

Як бачна толькі з вышэйпрыведзеных гістарычных штрыхоў, за 570 гадоў Круговічы мелі насычанае жыццё, якое і сёння працягваецца і шануецца кругаўцамі.

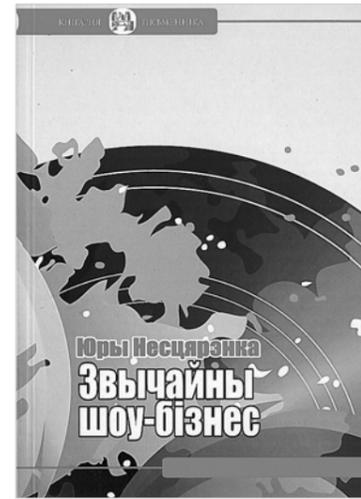
Анатоль ТРАФІМЧЫК

«Звычайны шоу-бізнес»

Пад такую назвай літаратар і музыкант Юры Несцярэнка прадстаўляе кнігу апавяданняў і навелаў, якая пабачыла свет у серыі «Кнігарня пісьменніка» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў у выдавецтве «Кнігазбор». Прадмову да зборніка напісала Людміла Рублеўская.

Першая праявістая кніга Юрыя змяшчае як аўтабіяграфічныя, так і па-мастацку змадэляваныя сюжэты. Практычна ўсе творы закранаюць музычную тэматыку, у іх гучаць рок, джаз, блюз ды іншыя альтэрнатыўныя жанры. Назва зборніка мае глыбока іранічны кантэкст, абумоўлены як асабістым досведам аўтара, так і агульнакультурнай сітуацыяй у Беларусі.

«Гэта было шчырае пакаленне андэграўнду – калі адстойваць свае густы было небяспечна, але гэта дапамагала знайсці сэнс жыцця. Калі нельга было знайсці патрэбны дыск альбо купіць добры музычны інструмент – затое, калі ўдавалася, яны набывалі нечу-

канцэртны беларускіх рок-гуртоў, выставы мастакоў-авангардыстаў... Дух вольнасці, безграшовага вальнадумства, які многія, хто пачынаў тады, страцілі на шляху да славы».

Ю. Несцярэнка – беларускі літаратар, музыкант, аўтар і выканаўца, стваральнік гуртоў «White Night Blues» і «Nestary Band». Нарадзіўся ў 1965 годзе на Быхаўшчыне. Скончыў

Мінскі інстытут культуры. Піша прозу, публіцыстыку, перакладае з англійскай, польскай, украінскай, рускай моваў. Творы друкаваліся ў часопісах «Дзеяслоў», «Маладосць», «Бярозка», газетах «Літаратурная Беларусь», «Літаратура і мастацтва», «Краязнаўчай газеце» ды многіх іншых.

Магілёўская суполка Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны ўжо зладзіла прэзентацыю новага зборніка плануецца ўвосень. Кнігу можна набыць у онлайн-краме «Prastora.by».

Прасавая служба СБП

ваную, немагчымую сёння каштоўнасць, – успамінае ў прадмове да кнігі пісьменніца Людміла Рублеўская. – Жыццё «саўка» з пункту гледжання нефармала... Цяпер гэта ўжо экзотыка – сямідзясятая, васьмідзясятая, перабудова.... Першыя

Плошча каля храма ў гонар бялыніцкага абраза Маці Божай

Валун, які ляжаў на захад ад Вялікіх Круговічаў. Цяпер знаходзіцца блізу цэнтру вёскі каля пяцсотгадовага дуба

Ужо адгрымелі салюты, прайшлі ўрачыстыя парады і ўшанаванні ветэранаў. Святочная мітусня змянілася будзённай. Але падзеі тых часоў не забытыя – яны жывыя ва ўспамінах, захаваныя ў артыкулах, фотаздымках, на старонках кніг...

Да гэтай тэмы далучыліся і бібліятэкары Талачынскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы. Яшчэ на пачатку года ў бібліятэках раёна была аб'яўленая акцыя-пошук «70-годдзю Вялікай Перамогі – 70 франтавых лёсаў». Праз сайты ЦБС і мясцовай газеты «Наша Талачыншчына» бібліятэкары звярнуліся да жыхароў раёна з просьбай прыняць удзел у акцыі. Яна аб'яднала людзей розных пакаленняў, прафесіяў. Гэта ветэраны вайны, дзеці, унукі і праўнукі франтавікоў, педагогі і школьнікі, краязнаўцы і журналісты... У выніку былі сабраныя ўспаміны ўдзельнікаў тых далёкіх падзеяў, іх родных і блізкіх, а таксама ваенныя фотаздымкі, франтавыя лісты.

Пад час гутарак бібліятэкарам фіксаваліся памятныя падзеі франтавога перыяду. Больш дэталёва звесткі аб франтавіках-земляках (па кожнай асобе) абавязкова звярталіся і пацвярджаліся архіўнымі звесткамі.

З архіўных крыніцаў былі набытыя час і месца нараджэння, прызыву ў войска франтавіка, ваенскае званне, узнагароды і інш.

Усе матэрыялы былі скапі-

яваныя і аздобленыя ў выглядзе імправізаванай франтавой пошты, альбо салдацкіх трохкутнікаў. Кожны ліст – гэта бяспэная рэліквія, за кожным з іх – унікальны лёс чалавека, франтавіка, пераможца.

сабе ўявіць, чаго каштавала маці сабраць сына на фронт і знайсці хоць нейкія майткі.

Далей пералічваюцца прозвішчы землякоў, якіх Леанід сустраў. Па прозвішчы аднаго з іх, прыкліканага ў войска ў 1941 г., устаноўлена, што падраздзяленне, куды быў накіраваны Леанід, уваходзіла ў 3-і Беларускі фронт. Больш, на жаль, нічога даведацца не змаглі. У адным з баёў Л. Зянькевіч загінуў. Быў пахаваны ў в. Стальмахі (Літоў-

«70-годдзю Вялікай Перамогі – 70 франтавых лёсаў»

Аб чым жа распавядаюць салдацкія трохкутнікі?

Напрыклад, краенае сваёй непасрэднасцю ліст зусім юнага байца Леаніда Зянькевіча. Колькі такіх хлапчукоў, якім толькі споўнілася 18 гадоў, уліліся ў рады Чырвонай Арміі і апынуліся ў самай гушчы франтавых падзеяў!

«...Хачу наведміць, што жывы і здаровы... Пра мяне не хвалюцца... Майткі я зусім дарэмна браў. Нам выдалі, як толькі прыйшлі, на другі дзень» (вытрымка з ліста).

Камусьці гэтыя радкі здадуцца малаважнымі. Але пад час акупацыі насельніцтва дайшло да такой галечы, так абнасіліся людзі, што можна

скай ССР). Адтуль прах нашага зямляка з Азерцаў, што на Талачыншчыне, быў перанесе-

ны ў г. Алітус. На мемарыяльнай пліце значыцца: шараговы Зянькевіч Л.П.

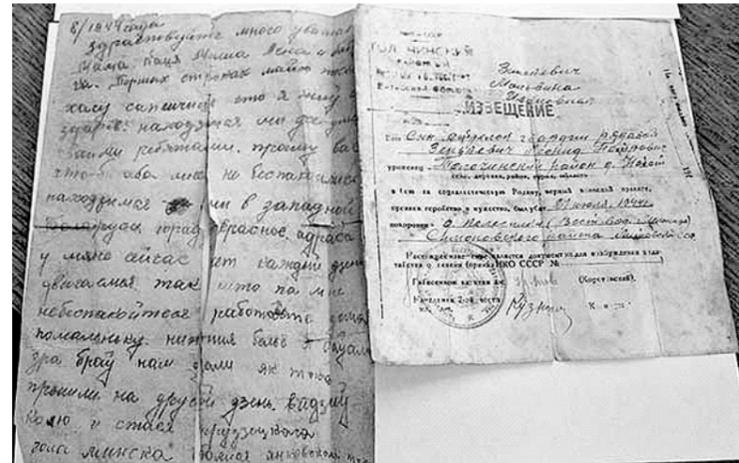
«...З харчаваннем добра. Прашу аднаго – пра мяне не турбуйцеся. Пісаць больш няма чаго» (вытрымка з ліста).

Гэта быў першы і апошні ліст Леаніда з фронту. Ён не праяваў і месяца, калі на самым узлёце абарвалася жыццё.

Разам з бібліятэкарам з аграгарадка Азерцы пошук звестак пра Л. Зянькевіча правяла жыхарка нашага горада Ганна Зянькевіч.

га месца пахавання. Даследчыкі праводзяць, без перабольшання, велізарную працу па ўдакладненні спісаў загінулых. Пад час пошуку атрымоўваецца знайсці новыя імёны, якіх няма ў спісах пахаваных на тэрыторыі раёна.

Пошукам звестак пра воінаў-землякоў, якія вызвалілі Прыбалтыку і краіны Заходняй Еўропы ад фашызму, займаюцца супрацоўнікі бібліятэк аграмястэчкаў Абоўцы, Высокі Гарадзец, Друцк, Заднева і іншых філіялаў. Супрацоўнікі Коханаўскай біблія-

тэкі падалі ў скарбонку акцыі звесткі пра пяць жанчынаў-франтавічак, выхадцаў краю.

З вядомым краязнаўцам, ганаровым грамадзянінам горада Анатолям Шнэйдарам Талачынская ЦРБ супрацоўнічае даўно. Ён аўтар шматлікіх кніг пра Талачыншчыну. Звесткі пра знакамітых землякоў, якія ён сабраў, – унікальныя. Менавіта з яго публікацыяў нам вядома, што ў гістарычным парадзе Перамогі ў Маскве, які адбыўся 24 чэрвеня 1945 г., прымаў удзел і многія нашыя землякі.

Напярэдадні сёлетняга Дня Перамогі ў нашым горадзе пад гукі зброевага салюту на будынку дзіцячай школы мастацтваў была адкрытая памятная дошка, вырабленая мясцовым скульптарам Юрыем Паляковым у гонар знакамітага земляка-франтавіка, танкіста Андрэя Міхайлавіча Усава, які да смерці стаяў на апошняй мяжы абароны Ленінграда. На імпрэзе былі дэлегацыі ад грамадскіх і ветэранскіх арганізацыяў Мінска і Гатчыны, ганаровая варта ад Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь. Імя А. Усава занесена ў Залату Кнігу Санкт-Пецярбурга. Супрацоўнікамі Талачынскай ЦРБ ажыццяўляўся пошук крыніцаў пра подзвіг героя-танкіста.

Гэта адзін з прыкладаў пошуку звестак пра воіна-франтавіка.

Трэба адзначыць, што пошукава-даследчую дзейнасць бібліятэкі раёна працягваюць таксама ў накірунку «Абеліск на карце раёна» ў рамках абласной экспедыцыі па ўшанаванні памяці загінулых у гады Вялікай Айчыннай вайны байцоў. Праца даследчыкаў прадугледжвае ўдакладненне дадзеных, выключэнне дублявання прозвішчаў па розных крыніцах, высвятленне сапраўдна-

З кожным годам усё даражэй становяцца ўспаміны відавочцаў вайны. Бібліятэкары ўпэўненыя, што гэты напрамак краязнаўчай працы дапамагае зраўнець і адчуць жывую сувязь з гісторыяй. Акцыя-пошук «70-годдзю Вялікай Перамогі – 70 франтавых лёсаў» дазволіла напоўніць краязнаўчы фонд бібліятэкі і сайт ЦБС новымі матэрыяламі аб удзельніках вайны.

Сабраныя звесткі болей чым аб 70-і франтавіках-земляках. Але гэта зусім нямнога. Пошук будзе працягнуты.

Ірына ТРУХАНЁНАК,
бібліяграф Талачынскай ЦБС

Зноў з музыкай у дарогу

Трэці раз касцюковіцкіх артыстаў запрашаюць на свята

сялібы Унашава, што ў Гардзеўскім раёне (Бранская вобласць, РФ), а тры разы – гэта ўжо добрая традыцыя! І традыцыйна якасна, на высокім узроўні адпрацавалі сваю канцэртную праграму таленавітыя выканаўцы. Загадзя ведаючы густ сельскай публікі, перавагу яны аддалі вясёлым беларускім і рускім народным песням, якія прагучалі ў выкананні ўзорнага ансамбля народнай песні «Муравушка», народнай сямейна-роднаснай групы «Радня» Муравільскага СДК і

дырэктара Шарэйкаўскага СДК Таццяны Зайко. Не менш добра ўспрымаліся сучасныя эстрадныя песні, што падаравалі лепшыя выканаўцы нашага раёна Аляксандр Селіванаў, Арцём Парфененка, Андрэй Смалякоў і Святлана Захарэнка.

На развітанне ў адрас калектываў і выканаўцаў прагучала шмат добрых словаў ўдзячнасці ад галавы Унашаўскай сельскай сялібы Людмілы Цімашэнка. Публічна, ва ўрачыстай абстаноўцы быў

перададзены падзячны ліст на імя начальніка аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Касцюковіц-

кага райвыканкама Святланы Старавойтавай.

Наталля ДРОБЫШАВА, намеснік дырэктара цэнтралізаванай клубнай сістэмы Касцюковіцкага раёна

Царкоўнае крэйзнаўства

Нашыя чытачы могуць угадаць, што цягам гэтага года мы неаднаразова друкавалі матэрыялы нашага аўтара Мікалая Хільтова пра святароў братоў Хільтовых, якія ў гады Вялікай Айчыннай вайны змагаліся з нямецкімі захопнікамі і загінулі ў Калдычэўскім лагера смерці, а таксама пра паэта Сяргея Новіка-Пеюна, лёс якога быў цесна звязаны з сям'ёй Хільтовых. Сёння ж прапануем вашай увазе яшчэ адзін матэрыял пра родзічаў Мікалая Хільтова на лініі маці – род Валасовічаў.

Род святароў Валасовічаў

Свякі класіка

Ёсць людзі, якія, як зоркі, пакінулі след у жыцці цэлых пакаленняў. Такім чалавекам з'яўляецца і беларускі паэт-класік Максім Багдановіч. Шмат хто пісаў успаміны пра яго жыццё і творчасць, але асобнае месца сярод іх займае Ганна Кіпрыянаўна Валасовіч-Гразнова, стрыечная сястра паэта. З усіх яго родзічаў яна найбольш сур'ёзна паставілася да творчасці брата, падзяляла яго нацыянальныя ідэалы, была шчырай прыхільніцай беларускай культуры і літаратуры. У 1965 г. Ганна Кіпрыянаўна па запрашэнні сваёй сяброўкі, беларускага бібліяграфа і літаратуразнаўцы, заслужанага дзеяча культуры БССР Ніны Барысаўны Ватацы прыехала ў Мінск, дзе пазнаёмілася і пасябрвала з беларускімі пісьменнікамі і дзеячамі культуры. З таго часу яна назаўсёды звязала сваё жыццё з Беларуссю, прыязджала сюды разоў пяць, і кожны раз шчыльней становілася кола яе беларускіх сяброў. Карэспандэнтамі Ганны Кіпрыянаўны былі Янка Брыль, Максім Танк, Пімен Панчанка, Алесь Адамовіч, Гаўрыла Гарэцкі, Язэп Семяжон, Ніна Ватацы, Алесь Бачыла, Ірына Крэнь, Сяргей Новік-Пяюн. Апошні паведаміў сястры паэта пра трагічны лёс яе родных па бацьку – Валасовічаў родам з в. Лань.

У 1966 г. я пазнаёміўся з Г.К. Валасовіч-Гразновай на кватэры Н.Б. Ватацы, сустрэча адбылася дзякуючы С.М. Новіку-Пеюну. Я быў вельмі ўзрушаны, калі даведаўся, што Ганна Кіпрыянаўна – мая цётка па лініі маёй маці Лідзіі Аляксандраўны Хільтовай (Валасовіч). Мама нарадзілася 4 лістапада 1910 г. у в. Райцы Карэліцкага раёна на Гродзеншчыне ў сям'і святара Аляксандра Іванавіча Валасовіча. Ён быў хросным бацькам Ганны Кіпрыянаўны, а яе хроснай маці была Аляксандра Апанасаўна Мякота, маці зводных братоў М. Багдановіча.

Г.К. Валасовіч-Гразнова, з аднаго боку, была стрыечнай сястрой М. Багдановіча, паколькі яе маці Ганна Апанасаўна Валасовіч (Мякота) і маці паэта Марыя Апанасаўна Баг-

К. Валасовіч і Г. Валасовіч (Мякота) з дачкой Ганнай

дановіч (Мякота) былі родныя сёстры, а з другога боку, Ганна Кіпрыянаўна была стрыечнай сястрой маёй маці Лідзіі Аляксандраўны Хільтовай (Валасовіч), бо іх бацькі Кіпрыян Іванавіч і Аляксандр Іванавіч Валасовічы былі родныя браты.

У 2012 г. унучка Г.К. Валасовіч-Гразновай Наталля Уладзіміраўна Сарока з г. Краснадара знайшла праз інтэрнэт маю сястру Валянціну Георгіеўну Гаховіч (Хільтову), народнага настаўніка Беларусі. Мы пачалі ліставацца, і яна з вялікім хваляваннем прыехала ў Мінск, каб наведаць сваіх родзічаў па лініі бабулі. Наталля Уладзіміраўна паставіла сабе за мэту склаці радавод сям'і Валасовічаў з дапамогай камп'ютарнай праграмы «Дрэва жыцця». Я з вялікім задавальненнем стаў ёй дапамагаць.

Кіпрыян Валасовіч

Вясветлілася, што Валасовічы – гэта старадаўні святарскі род у Беларусі, карані якога ідуць у XIX ст. Як я даведаўся ад Н.У. Сарокі, яе прадзед Кіпрыян Іванавіч Валасовіч скончыў Мінскую духоўную семінарыю, але святаром не стаў, а служыў ваенным рэвізорам на Лібава-Роменскай чыгунцы і даслужыўся да калежскага саветніка, што ў арміі адпавядала чыну палкоўніка. Усё жыццё ён быў

глыбока веруючым чалавекам, як і яго дачка Ганна Кіпрыянаўна, бабуля Н.У. Сарокі. Паводле ўспамінаў, ён быў вельмі сумленны, высакародны, прыйстойны чалавек, добры сем'янін.

Калі ў 1896 г. К.І. Валасовіч ажаніўся з Г.А. Мякота, яму ішоў тады трыццятая год, а яго нарачонай спольнілася дзевятнаццаць. Пабраўшыся шлюбам, маладыя адразу забралі да сябе з багадзельні бабулю М. Багдановіча Таццяну Восіпаўну Мякота (Малевіч), якая жыла ў Валасовічаў да сыходу ў іншы свет. Як чалавек рапшчы і прынцыповы, пасля нараджэння па-за шлюбам зводнага Максімавага брата Паўла яна парвала ўсялякія стасункі з Адамам Багдановічам.

Да 1915 г., як сведчыць Н.У. Сарока, Кіпрыян Іванавіч жыў у Мінску з жонкай, дачкой Ганнай і жончынай маці Таццянай Мякота. У гады Першай сусветнай вайны жанчыны пераехалі ў Яраслаўль, а К.І. Валасовіч пайшоў на фронт. Якраз тады ў горадзе адбыўся мяцеж Савінкава, у час якога згарала ўся маёмасць Багдановічаў. Жанчыны цудам уратавалі знакіміты куфар М. Багдановіча з яго рукапісамі. З 1918 г. Кіпрыян Іванавіч жыў і працаваў ва Уладзіміры спачатку з сям'ёй, а потым, калі дачка Ганна выйшла замуж, жыў з жонкай. Памёр ён 3 мая 1939 г.

Айцец Аляксандр

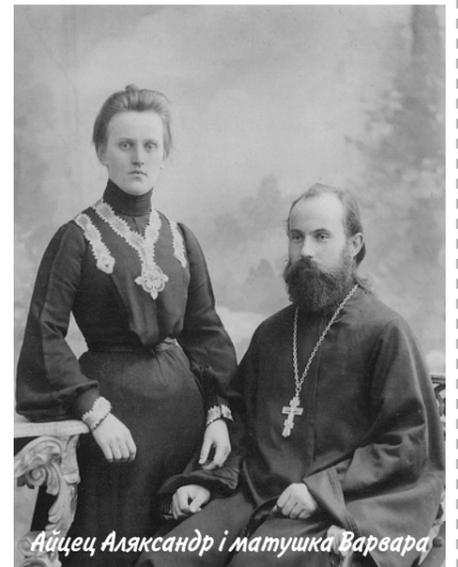
Мой дзядуля Аляксандр, родны брат Кіпрыяна Іванавіча, у гады Вялікай Айчыннай вайны быў святаром Свята-Пакроўскай царквы ў в. Ёдчыцы. З вёскай звязаныя ваенныя падзеі, цэнтрам якіх былі царква і дом бацькоўкі. Вяскоўцы прыходзілі ў царкву на параду і дапамогу, а дзверы дома святара былі ў любы час адчыненыя для людзей, таму прыход незнаёмых не кідаўся ў вочы. Дом А.І. Валасовіча быў явочнай кватэрай сувязных партызанскага атрада і падпольнай групы, якой кіраваў сын бацькоўкі Дзмітрый. Ён разам з жонкай, таксама партызанкай Таццянай Валасовіч (Лукашэвіч) жыў у бацькі.

Айцец Аляксандр заклікаў сваіх прыхаджанаў змагацца з ворагам, дабраслаўляў падпольшчыкаў на заданні, прасіў берагчы сябе, быць асцярожнымі, не ўсім давяраць. Але знайшоўся здраднік у форме паліцая, які ўвайшоў у давер да Дзмітрыя і Таццяны Валасовічаў і выдаў іх. Пасля папярэджання аднаго з паліцаяў Дзмітрый і Таццяна пайшлі ў партызанскі атрад, а айцец Аляксандр адмовіўся пакідаць дом і царкву. Неўзабаве гітлераўцы арыштавалі яго і адправілі ў Калдычэўскі лагер смерці. За сувязь з партызанамі былі арыштаваныя і знаходзіліся ў Калдычэўскім лагера мой бацька, святар Свята-Пакроўскай царквы ў г. Клецку Георгій Аляксандравіч Хільтоў, мая маці і дачка айца Аляк-

сандра Лідзія Хільтова (Валасовіч), мой дзядзька, святар Блячынскай царквы Мікалай Аляксандравіч Хільтоў і яго жонка Наталля Іваннаўна Хільтова (Навіцкая).

Мой дзядуля знаходзіўся ў самым жудасным месцы лагера – у турме, у камеры якой гітлераўцы і іх прыспешнікі напампоўвалі брудную ваду і суткамі трымалі ў ёй людзей. Калі вязняў выганялі на працу, праз маленькае вакенца ў адзіночнай камеры іх з любоўю дабраслаўляў старэнькі святар.

Аднойчы ўсіх вязняў пастроілі на пляцы. Тым, каго павінны былі рас-

Айцец Аляксандр і матушка Варвара

страляць, загадалі зрабіць крок наперад. Сярод асуджаных на смерць была 16-гадовая дзяўчына Валянціна Антоўна Ізвекава з Баранавічаў. Яна падбегла да айца Аляксандра са словамі: «Бацькоўка, дабраславіце мяне на смерць!», на што святар адказаў: «Дзіцятка, дабраслаўляю цябе на жыццё!» І адбыўся цуд, цуд пастырскага дабраслаўлення: у дзяўчыну стралялі, яна ўпала ў вялікую яму-магілу, але ноччу выбралася з яе і схавалася ў лесе.

Пра абставіны смерці майго дзядулі я даведаўся, працуючы ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Калі каты Калдычэўскага лагера смерці вырашылі павесіць 16-гадовага юнака Пакроўскага за спробу збегчы з лагера, мой дзядуля прасіў пашкадаваць яго. Але хлопца ўсё ж пакаралі смерцю, затым камандант унутранай аховы лагера Мікалай Аляксеевіч Калько (ён вучыўся разам з маёй цёткай, будучай партызанкай Таццянай Валасовіч у 6 класе ў в. Лань) загадаў майму дзядулю цалаваць ногі павешанаму хлопчыку, а потым аддаў загад расстраляць святара. Так скончылася яго жыццё.

Мікалай ХІЛЬТОЎ

(Заканчэнне будзе)

(Заканчэнне. Пачатак у №31)

...у час міжваенны...

Быў верасень 1939 года. Савецкія войскі перайшлі польскую мяжу і хутка занялі ўсю Заходнюю Беларусь. Сустрэчалі іх добра, з кветкамі. Але ж нешта нашыя вызваліцелі былі нейкія занябаня, дрэнна апранутыя і неахвотны ішлі на кантакт з мясцовымі жыхарамі. Неўзабаве з'явіліся і палітрукі, якія вельмі часта ладзілі мітынгі. Увесь час пераконвалі тутэйшых людзей, як у іх добра, вольна жыць, як мы гэтак жа будзем жыць. І гэта «добра» мы хутка адчулі, калі замест яўрэйскіх крамаў з'явілася адна дзяржаўная, у якой амаль нічога не было. Даводзілася людзям займаць чаргу з вечара, стаяць усю ноч ды набыць усё што ні прывозілі і колькі давалі. А ўжо зімой пачалі вывозіць сем'і асаднікаў, багацейшых сялянаў і, чамусьці, леснікоў. Гаспадароў арыштоўвалі і адпраўлялі ў турмы. Эйфарыя закончылася, а з ёю і радасць светлага жыцця.

Адно толькі добра было, што з'явілася шмат таных кніжак у перакладзе на беларускую мову: Жуль Верн, Сервантэс, Гоголь, Пушкін, а таксама – беларускія пісьменнікі, якія не былі яшчэ знішчаныя. Тэрмінова трэба было адкрываць замест польскіх беларускія школы. Педагагічных кадраў не было. Ніхто з мясцовых не ведаў літаратурнай беларускай мо-

вы, а рускай тым больш. Пісьменных людзей было зусім мала. І вось у гэты час з Вільні (дзе працаваў у беларускай кнігарні) у Язну з сям'ёй пераезджае Ігнат Мятла. Паходзіў ён з вёскі Кухцінцы, нарадзіўся ў 1896 годзе. Яго старэйшы брат Пётр Мятла быў членам Грамады і паслом у польскім сейме. Пасля таго, як партыя была разгромлена палякамі, паслы былі зняволеныя ў польскіх турмах. Потым іх абмянялі на бальшавіцкіх вязняў, і яны выехалі ў Мінск будаваць сваю дзяржаву. Але ім не давялося доўга жыць у БССР – бальшавікі іх расстралялі як польскіх шпіёнаў.

Ігнат Васільевіч стаў дырэктарам Язненскай сямігадовай школы. Гэта быў адукаваны інтэлігентны чалавек, добра граў на скрыпцы, меў выдатныя арганізатарскія здольнасці. А самае галоўнае – быў вялікім патрыётам і самаадданам служыў справе адраджэння Беларусі.

На працу ў школу ён запрасіў былых царскіх педагогаў і маладых выпускнікоў гімназіі. Усе яны былі з Дзісенскага павята. Вольга Дук – выкладчыца географіі. Закончыла Віленскую беларускую гімназію. Паходзіла з фальварка Блошнікі з сям'і свядомага беларуса. Ліда Сініца выкладала беларускую мову. Паходзіла з Лысакова Язненскай воласці. Паколькі яе бацькі былі беднымі і не маглі аплачваць навучанне, гэта зрабіў пан Мурашоў. А вуча-

ніцай яна была вельмі здольнай і стараннай. Павел Юршэвіч жыў у Забалоцці Язненскай воласці. Педагагічную адукацыю атрымаў яшчэ за царскім часам. Выкладаў фізіку. І мы, вучні, называлі яго «фюзіс». Паліна Мятла была паважаным ўзросту. Таксама атрымала адукацыю за царскім часам. Выкладала ў пачатковых класах.

Усе яны хутка авалодалі літаратурнай беларускай мовай і наколькі гэта было магчымым у тых умовах, прышчэплівалі вучням нацыянальную свядомасць. Дзякуючы іх намаганням школа да самай вайны была беларускай (руская мова праходзіла як прадмет). Так мінулі два гады навучання пры савецкай уладзе. І хаця настаўнікі паводзілі сябе досыць асцярожна, усё ж над імі вісела пагроза звальнення, а то і зняволення. Асабліва гэта тычылася маладых, былых гімназістаў, і дырэктара. Але пачалася вайна...

...у Вялікую Айчынную...

Зноў змена ўлады. Немцы занялі нашу мясцовасць без бою і хутка пайшлі далей на ўсход. Пачала ўсталёўвацца мясцовая ўлада. Усе пасады хуценька занялі палякі. Але гэта працягвалася нядоўга. І на змену ім прыйшлі беларусы. Пачалася царговая беларусізацыя. Паўсюдна адкрыліся беларускія школы, уся праца, справядства ажыццяўляліся па-беларуску. У Язне зноў запрацавала сямігадовая школа з калектывам тых жа настаўнікаў. Выкладанне вялося выключна па-беларуску, апрача нямецкай мовы некалькі гадзінаў на тыдзень. Упершыню мы пазнаёміліся з сапраўднай гісторыяй Беларусі (паводле працаў В. Ластоўскага), геаграфію вывучалі паводле А. Смоліча, а ў мове выкарыстоўвалі граматыку Б. Тарашкевіча. Вывучалі дарэвалюцыйныя творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, а таксама Ф. Багушэвіча, В. Дуніна-Марцінкевіча, Цёткі ды іншых. Цікавіліся найноўшай літаратурай, што выдавалася ў час акупацыі. Я нават выпісваў газету «Раніца», што выдавалася ў Берліне. Адтуль такса-

Беларуская настаўніцкая семінарыя ў Паставах (1943 г., у цэнтры – Б. Кім)

ма атрымаў два часопісы (назву забыўся), што выдавалі беларускія студэнты. З іх я і пазнаёміўся з творами Ларысы Геніюш. Запомніўся ілюстраваны часопіс «Новы шлях». Там я пазнаёміўся з драматычным творам Францішка Аляхновіча «Круці не круці – трэба памярці», а таксама з дакументальнай аповесцю «У кішчорах ГПУ».

У нашай школе была добрая мастацкая самадзейнасць. Часта давалі канцэрты не толькі ў мястэчку, але і ў буйнейшых вёсках воласці. Вялікай папулярнасцю карысталася дэкламацыя патрыятычных вершаў, напрыклад, «Не пагаснуць зоркі ў небе» Янкі Купалы, а найбольш Якуба Коласа – «О край родны, край прыгожы» з паэмы «Сымон-музыка». Толькі канцоўка там была іншая, чым у савецкіх выданнях: *Але ж браце, край не згінуй, Не пагнуўся яго стан, І з нас душы не выняў Ні маскаль, ні польскі пан.*

Спявалі песні народныя, а ў большасці на словы Багушэвіча. І яшчэ на першых парах гімн «Адвеку мы спалі і нас разбудзілі», а потым пачалі выконваць «Мы выйдзем шчыльнымі радамі».

У 1942 годзе адбыўся першы выпуск сямікласнікаў (15 чалавек). Лёс іх склаўся парознаму. Васіль Мядзелец, Алесь Юршэвіч і Антон Фурс закончылі Глыбоцкую прагімназію, а Леў Вялевіч і Пётр Спірковіч, якія вучыліся годам пазней, не змаглі закончыць сем класаў, бо школа была спаленая партызанамі, і яны заканчвалі навучанне ў іншых школах. Настаўнікі таксама павінны былі ўладкоўвацца ў павеце, а старэйшыя жылі дома. І Мятла потым кіраваў раённым аддзелам БНС (Беларускай народнай самапомачы). Пасля вайны ён быў арыштаваны НКВД і атрымаў 10 гадоў зняволення. Выйшаў з няволі ў 1956 годзе і памёр у

1978-м у Вільні, дзе жыў з сям'ёй. Настаўніцы В. Дук і Л. Сініца, відавочна, таксама былі ў Літве, але далейшы іх лёс не вядомы. Усіх іх можна аднесці да ветэранаў адраджэння і ганарыцца тым, што яны змаглі зрабіць у той няпросты гістарычны час.

...і па вайне

Пяцёра выпускнікоў Язненскай школы, якія потым вучыліся ў Глыбоцкім педвучылішчы, спрычыніліся да стварэння «Саюза беларускіх патрыётаў», падпольнай антысавецкай арганізацыі, і былі жорстка пакараныя савецкай уладай: і В. Мядзелец, і Л. Вялевіч, і А. Фурс, і А. Юршэвіч, і П. Спірковіч. Гэта яшчэ раз гаворыць аб тым, які вялікі ўплыў зрабілі настаўнікі на сваіх вучняў, як прышчэпілі ім любоў і павагу да ўсяго роднага, беларускага.

Цяпер мястэчка Язна чамусьці стала вёскай, хаця павялічылася пасля вайны ўдвая. Тут знаходзяцца сельсавет і цэнтр калгаса «Язна». Узведзены вялікі будынак, дзе месціцца досыць добры клуб, бібліятэка, а на другім паверсе – кантора калгаса. Маюцца ПМК, што займаецца меліярацыяй забалочаных зямель, невялікая бальніца, дзе дажываюць свой век старыя адзінокія людзі. Штогод на праваслаўнае свята Спаса тут адбываецца вялікі фэст. З усіх канцоў Беларусі, а часам і з-за межаў дзяржавы, збіраецца шмат людзей. На месцы спаленай сямігодкі пабудаваная новая сярэдняя школа. Да сённяшняга дня яна яшчэ беларуская... Тутэйшыя жыхары таксама захавалі сваю мову, асабліва старэйшае пакаленне.

Антон ФУРС, г. Паставы
Лета 2005 года

У застаўцы да публікацыі скарыстаны здымак вучняў і настаўнікаў Курывіцкай школы (1948 г.)

Імпрэза

Фотавыстаўка пра Агінскіх і Гануту

У Вілейскім раённым краязнаўчым музеі 7 жніўня адбылося адкрыццё фотавыстаўкі мінскага фотамастака Міхася Крыжаноўскага «Эпоха Агінскага: аднаўленне памяці». Адбылася яна дзякуючы дапамозе кіраўніка вілейскага музея Сяргея Ганчара і старшага навуковага супрацоўніка Вольгі Коласавай. Першыя выстаўкі прайшлі ў Залессі і Мінску, пра што раней распавядала «Краязнаўчая газета».

Урачыстасць адкрыла В. Коласава, якая распавяла, што музей актыўна далучыўся да мерапрыемстваў, прысвечаных юбілею славага кампазітара і палітычнага дзеяча. Паводле яе меркавання, свой цудоўны паланэз «Развітанне з Радзімай» кампазітар стварыў у маёнтку Ганута (цяпер вёска Рэчыца) на Вілейшчыне. У той час там быў палац ваяводы трэцяга князя Тадэвуша Агінскага.

Далей выступілі старшыня мясцовага аддзялення таварыства аховы помнікаў Дзяніс Канецкі ды яго калегі-краязнаўцы. Хлопцы падалі добры прыклад іншым, калі на дабрачыннай аснове зрабілі і ўсталявалі дах над былой гануцкай кап-

ліцай. Супрацоўніца музея Алена Мацюшонак з захапленнем распавядала пра людзей, якія стваралі будынкі, што цяпер з'яўляюцца выдатнымі помнікамі Вілейшчыны. Добрым дадаткам сталі выступленні маладога музыкі Андрэя Бараноўскага (сярод іншых твораў ён на гітары выканаў знакамты паланэз Агінскага), настаўніцы Ільнянскай СШ, паэтка і перакладчыца Аксаны Ярашонак. Наведнікі пабачылі таксама невялікі фільм пра жыццёвы шлях кампазітара.

Завяршылася адкрыццё экскурсіяй па экспазіцыі, якую правёў сам М. Крыжаноўскі.

Віталь ЕРМАЛОВІЧ,
краязнаўца, выкладчык германскіх моваў,
перакладчык

Школа ў Язне (да 1989 г.)

Парадак на сваёй зямлі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2)

Новы стары парк

Для журналістаў, якія завіталі на фестываль у Шаркаўшчыну, свята пачалося са знаёмства з Германавічамі. Там дзякуючы праекту адноўлена выдатная старажытная мясціна.

Гісторыя тамтэйшага парку сягае аж у 1782 г., калі памешчык Ігнат Шырын набыў у нямецкага барона ўчастак зямлі. У мястэчку Германавічы Дзісенскага павята Віленскай губерні ён пабудаваў касцёл, на беразе ракі Дзісны – палац, разбіў парк. Старадаўнія прысады часткова захаваліся да нашых дзён. Адмыслоўцы адзначаюць цікавую водную сістэму: былі тры прамакутныя сажалкі і вялікая чацвёртая злучалася з ракою.

На жаль, да нядаўняга часу парк быў у надзвычайным блізім стане. Зарослы, панішчаны паводкамі ды бамбёжкамі сажалкі, хадзілі сюды хіба толькі рыбакі. Ды часам на імправізаваную экалагічную сцежку прыводзіла вучняў настаўніца біялогіі Германавіцкай СШ Марына Фёдарова. Калі ініцыятары аднаўлення старога парку звярнуліся да мясцовых жыхароў з пытаннем аб неабходнасці яго ўпарадкавання, жыхары адказалі станоўча. Ды не ведалі, як падысці да праблемы, бо патрабаваліся вялікія сродкі. І першыя крокі зробленыя з дапамогаю праекта «Малыя рэкі – вялікія праблемы», узначаліў працы фонд «Інтэракцыя», далучылася Міжнароднае экалагічнае грамадскае аб'яднанне «Прырода і мы». Тут прыбраныя 3 тысячы квадратных

метраў, сабрана больш за 500 мяшкоў смецця ў парку і вакольных ручаінах – працавалі і дарослыя, і школьнікі. Калі парк расчысцілі, зрабілі сцяжыны, паставілі лаўкі ды альтанкі, тут з'явіліся маці з дзецьмі, моладзь.

Дарэчы, у межах праекта таксама абладжаныя набярэжная ў горадзе Глыбокім і парк у вёсцы Варапаева Пастаўскага раёна.

Фэст над Дзісной

Фестываль прайшоў у парку гарадскога пасёлка. Уся прастора, падзеленая на адмысловыя участкі, прапаноўвала сувеніры, адукацыйную літаратуру па экалогіі, экалагічныя забавы, можна было даведацца пра розных птушак і навучыцца рабіць дамкі для гогаля (гэта качка такая)...

Пад час адкрыцця свята старшыня Шаркаўшчынскага райвыканкама Мікалай Багавіч зазначыў:

– Мы радыя, што фестываль праходзіць на шаркаўшчынскай зямлі. Пачатак супрацоўніцтва быў складаным, марудным. Але сёння вынікі ўражваюць: у Германавічах адроджаны старадаўні парк, збудаваны прычал, альтанкі, створаны месцы адпачынку. З калегамі з Глыбокага ды Паставаў мы можам радавацца, што падаравалі моладзі праграму, якая навучыла ашчадна ставіцца да водных рэсурсаў рэгіёна. Спадзяюся, атрыманыя веды яны пранясць па жыцці, стануць першымі праваднікамі чысціні й дабрабыту на сваёй зямлі. Дзякуй рупліўцам з «Інтэр-

акцыі» за супрацу. І за тое, што ім так спадабалася тут, што яны вырашылі супрацоўнічаць з намі і надалей.

– Варта звярнуць увагу на словы «вялікія праблемы» ў назве праекта, – зазначыў начальнік інспекцыі прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Шаркаўшчынскага раёна Іван Міхалёнак. – Па нашым раёне найбольшая працягласць Дзісны, знаходзіцца шмат яе прытокаў. За час працы праекта стала больш моладзі, якая неабякава да экалагічных праблемаў, ашчадная да прыродных рэсурсаў. Вялікая роля тут настаўнікаў, якія вялі дзяцей – дзякуй ім.

Прыцягвае прыгажосць роднай прыроды, і хочацца яе апяваць, фіксаваць. На свяце былі выкладчыкі мясцовай мастацкай школы мастакі Віктар Крук, Арсен Пяткевіч і Марына Ліпская разам з маладымі творцамі Настай Сцепаненкавай, Оляй і Машай Абрамчыкам, Дзіянай Лалыкай, Вікай Мурашкай, Дашай Нездзведзь і Рытай Аніска.

Пагутарыў ваш карэспандэнт і з юнымі валанцёрамі. Карына Мядзельц вучыцца ў Германавіцкай СШ, Данік Пачапко – у Шаркаўшчынскай СШ. Дзяўчынка распавяла:

– Мне падабаецца падарожнічаць, люблю родную прыроду. Летась у маі праводзіўся конкурс фотаздымкаў рэчак, што працякаюць непадалёк. Так я і даведалася аб праекце. Заняла тады 2-е месца. Паколькі люблю падарожнічаць, то найбольш спадабалася летнікі. Я была ў двух. Сёння заканчваецца апошні,

Карына і Данік

ён праходзіў у вёсцы Івесь Глыбоцкага раёна. А яшчэ мне падабаюцца матэматыка, філасофія і псіхалогія. Таму ахова рэк застанеца, відаць, як хобі. Так што – вялікая ўдзячнасць тым, хто з намі цяпер займаецца, тым, хто выдаткаваў грошы на такі значны і патрэбны людзям праект. А яшчэ – мае аднагодкі і мама разумеюць мае зацікаўленне, дапамагаюць. Са мною на фестываль прыйшло шмат маіх знаёмых, якія таксама рады, што ёсць такі праект.

Данік аб праекце даведаўся летась увесну. Кажа:

– Хачу ачысціць малыя рэкі, каб навокал стала чысцей. Спадабалася быць у лагерах, дзе многа розных конкурсаў, а таксама можна было чысціць рэкі, рабіць дамкі для гогаля. Калі вырасту, прафе-

сія не будзе звязаная з экалогіяй, але застануцца веды.

Свет змяніць

– Я 10 гадоў чакала гэтага праекта. Ёсць прыказка «Сотні маленькіх людзей, сотні маленькіх вёсак, робячы сотні маленькіх справаў, зменяць свет». Цягам двух гадоў я была сведка гэтых пераменаў. Я заўсёды марыла, каб мая рака стала прыгожаю і чыстаю, каб аб'яднала час і прастору. Дзякуючы праекту гэта адбылося. Я ў захапленні ад многіх удзельнікаў: у тым ліку ад настаўнікаў і вучняў. За гэтымі дзецьмі будучыня.

З гэтымі словамі В. Мароз складана не пагадзіцца.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Палац Шырына ў Германавічах

«З зямлі падымаю яблык...»

Так называецца персанальная выстава сябра Беларускага саюза мастакоў Генадзя Чыстага, што адкрылася 19 жніўня ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча, дзе прадстаўлена больш за 15 акварэльных аркушаў.

Г. Чысты прысвяціў большую частку свайго жыцця стварэнню рознатэматычных экспазіцыяў і выставаў па ўсёй Беларусі і за яе межамі. Асаблівы густ, прафесіяналізм і цяга да сапраўднага і прыгожага вылучылі мастака сярод шэрагу іншых ужо на самым пачатку творчай дзейнасці. Доказам непаўторнага аўтарскага падыходу, пабудаванага на традыцыйнай кампазіцыйнасці і сюжэтнасці, з'яўляюцца памастацку створаны ім экспазіцыі музея Францішка Багушэвіча ў Кушлянах, мемарыяльнага дома-музея Максіма

Багдановіча ў Яраслаўлі, Літаратурнага музея Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах, «Фальварак Ракуцёўшчына», Дома-музея Адама Міцкевіча ў Навагрудку, Купалаўскага мемарыяльнага заповідніка «Вязінка» і іншых.

Акрамя актыўнай працы ў якасці афарміцеля, Г. Чысты займаецца стварэннем уласных мастацкіх працаў, адлюстроўваючы з дапамогай фарбы прыгажосць навакольнага свету на паперы. Асобнае месца ў творчасці мастака занялі нацюрморты з яблыкамі. З'яўляючыся сімвалам жыцця і вечнасці, гэтая садавіна стала адным з «галоўных герояў» працаў мастака, па якіх добра чытаецца асаблівае дэталнае

ўспрыняцце свету самага аўтара.

Выстава «З зямлі падымаю яблык...» раскрывае для наведніка натуральную прыгажосць простых рэчаў, якія знаходзяцца вакол нас. Жывасць і святло мастацкіх працаў у непарыўнай сувязі з часцінкай душы, укладзенай аўтарам у кожную з іх, ствараюць рэалістычную атмосферу адзінства і цэльнасці, напоўненую духмяным водарам яблыкаў.

Наш кар.

Верасень

1 – Баранавых (сапр. **Баранаў**) **Сымон Якаўлевіч** (1900, Уздзенскі р-н – 1942), пісьменнік, сябра літаратурнага аб'яднання «Маладняк» і Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў – 115 гадоў з дня нараджэння.

1 – Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў (Мінск; 1975), вядучая вышэйшая навучальная ўстанова ў галіне культуры, створаная на базе факультэта бібліятэказнаўства і бібліяграфіі Мінскага педагагічнага інстытута імя А.М. Горкага і факультэта культурна-асветнай работы Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, – 40 гадоў з часу стварэння.

1 – Брон Анісім Міхайлавіч (1895, Украіна – 1975), дырыжор, які пэўны час (1944 – 1948) з'яўляўся мастацкім кіраўніком і галоўным дырыжорам Дзяржаўнага тэатра оперы і балета Беларусі, – 120 гадоў з дня нараджэння.

1 – Каліноўскі Юзаф Андрэевіч (у манастве Рафал; 1835, Вільня – 1907), удзельнік паўстання 1863 – 1864 гг., мемуарыст, каталіцкі рэлігійны дзеяч, святы Рымска-Каталіцкай Царквы – 180 гадоў з дня нараджэння.

2 – Вяслоўскі Іван Сямёнавіч (1795, Магілёў – 1867), вучоны-фізік, доктар медыцыны – 220 гадоў з дня нараджэння.

2 – Мірановіч Яўген Васільевіч (1955, Польшча), беларускі вучоны-гісторык у Польшчы, грамадска-культурны дзеяч, аўтар працаў па гісторыі Беларусі і беларусаў у XX ст. – 60 гадоў з дня нараджэння.

3 – Патапаў Юрый Фёдаравіч (1930, Казахстан), заслужаны архітэктар Беларусі – 85 гадоў з дня нараджэння.

3 – Райскі Барыс Іпалітавіч (1915, Расія – 1993), дырыжор, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

3 – Сініца Тамара Паўлаўна (1940, Барысаў), майстар мастацкага ткацтва, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1980) – 75 гадоў з дня нараджэння.

3 – Ткачоў Павел Іванавіч (1930, Расія – 1998), пісьменнік, літаратуразнаўца, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі – 85 гадоў з дня нараджэння.

4 – Дрвенскі Бруна Ян (1955, Канада), французскі гісторык, аўтар працаў па пытаннях сучаснага палітычнага і сацыяльна-эканамічнага становішча Беларусі, член Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў – 60 гадоў з дня нараджэння.

5 – Ляшонак Фама Васільевіч (1935, Глыбоцкі р-н – 2004), паэт, аўтар лірычных і гумарыстычных вершаў – 80 гадоў з дня нараджэння.

«Дарогу моладзь пракладае...»

Уздоўж

4. Малады ..., як маладая брага (прык.). 6. Чырванее рабіна – лета ... (прык.). 8. Буйны горад на Міншчыне. 11. Дай божа змолладу косці грызці, а на старасці ... есці (прык.). 15. «На цябе, наша моладзь, ... // Нашай сумнай забранай зямлі». З верша Янкі Купалы «Моладзі». 17. Маскарадны касцюм. 18. Вучыся гаспадарыць яшчэ ... пасучы (прык.). 19. Майстар, умелы працаўнік. 20. Кавалак хлеба, адрэзаны ад непачатага краю. 21. Індзейскае племя, якое некалі стварыла на тэрыторыі Паўднёвай Амерыкі вялікую імперыю. 22. Дзе вясёлая моладзь, там і ... (прык.). 27. Маладосць – памылкі, сталасць – барацьба, ... – шкадаванне (прык.). 28. «Дарогу моладзь пракладае, // Старэйшым ... – у запас». З верша Р. Рэўтовіч «Узлёт сучаснага жыцця».

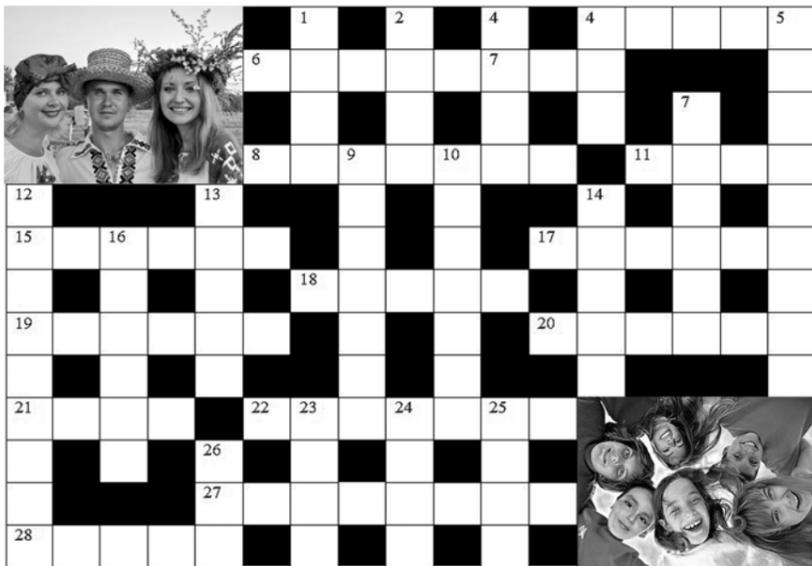
Упоперак

1. «Не касілка траву косіць, // Косіць вострая ... // Не работа мяне су-

шыць, // Сушыць мілая-краса» (прып.). 2. «Маладыя ..., // Маладыя жаданні! // Ні жуды, ні нуды, // Толькі шчасце кахання!». З верша М. Багдановіча «Маладыя ...». 3. У маладога – ..., у старога – розум (прык.). 4. «Сення – самая пара, // Каб паехаць у суніцы // У лясны тэмны ...». З верша С. Локтвыш «У суніцы». 5. Беларускі літаратурна-мастацкі ілюстраваны часопіс. 7. Населены пункт у сельскай мясцовасці. 9. Спецыяліст па рысаводстве.

10. Не думай, што заўтра мароз, а ідзі на ... (прык.). 12. «Бязмежная надзея і ... – галоўнае багацце моладзі». Цытата Р. Тагора. 13. Малады розум – палявы ...: бяжыць і гудзіць (прык.). 14. Кароткі літаратурны твор алегарычнага зместу. 16. ... ленаваты – бацькі вінаваты (прык.). 23. Цвёрды мінерал. 24. Плады, якія апалі ад ветру. 25. Багіня лета. 26. Насякомае.

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НЕАРАМАНСКИ СТЫЛЬ – умоўная назва кірунку ў архітэктурцы канца XIX – пач. XX ст., заснаванага на выкарыстанні формаў і элементаў кампазіцыі раманскага стылю.

Зараджэнне звязанае з панаваннем у заходнеўрапейскай архітэктурцы і выяўленчым мастацтве эклектызму. У імкненні да манументальнасці, архаічнасці дойлідзі некрытычна выкарыстоўвалі формы раманскага стылю пры будаўніцтве культурных і грамадзянскіх збудаванняў, стылізавалі творы сярэднявечнай архітэктурцы.

Сядзібны дом Путкамераў у Бальценіках

На тэрыторыі Беларусі неараманскі стыль не меў значнага пашырэння, часцей выяўляўся ў спалучэнні з элементамі несапраўднай готыкі. У сядзібным будаўніцтве выкарыстоўваліся аркатурныя паясы і контрфорсы, высокія шчыты ў завяршэнні сценаў (сядзібны дом у в. Бальценікі Воранаўскага раёна). Элементы неараманскага стылю прысутнічалі ў будынку пазямельна-сялянскага банка ў Магілёве.

Касцёл у Задарожжы

У культуравай архітэктурцы былі пашыраныя 3-нефавыя базілікі, галоўныя фасады якіх фланкіравалі ярусныя вежы, завершаныя шаграмі (касцёл у в. Слабодка Браслаўскага раёна). Збудаванні характарызаваліся шматграннасцю аб'ёмаў, выкарыстаннем адкрытага муру (касцёл у в. Задарожжа Глыбоцкага раёна), цыліндрычных і крыжовых скляпенняў, купалоў, аздабленнем галерэяў, ваконных і дзвярных праёмаў аркатурай (касцёл у в. Лаздуны Іўеўскага раёна).

НЕАРАМАНТЫЗМ (ад неа...+ рамантызм), «новы рамантызм» – умоўная і няўстойлівая назва асобных эстэтычных тэндэнцыяў і літаратурна-мастацкіх плыняў, што ўзніклі ў еўрапейскіх краінах канца XIX – пач. XX ст., развівалі паэтыку і стылістыку рамантызму ў новых умовах. У высокаразвітых нацыянальных літаратурах узнік як рэакцыя на крайнія формы мадэрнізму, натуралізму, дэкадэнцтва; суіснаваў і нават арганічна спалучаўся з рэалізмам, сімвалізмам, імпрэсіянізмам і інш. кірункамі. Прадстаўнікі неарамантызму апявалі жыццё выключных людзей, героіку прыгодніцтва, экзотыку невядомых краінаў. Тыповы неарамантычны герой – актыўны, мужны і незвычайны чалавек высокай думкі і магутнай волі, процістаяў інертнаму, мяшчанскаму побыту.

Шырока выявіўся ў англійскай літаратуры, асабліва ў творах на каланіяльную тэматыку, і характарыза-

ваўся напружанымі, драматычнымі сюжэтамі, рэалістычнай стылістыкай (творчасць Р. Кіплінга, Дж. Конрада, А.К. Дойла, Г. Хаггарта і інш.). У нямецкай і скандынаўскіх літаратурах спалучаўся з імпрэсіянізмам і сімвалізмам (драматургія Г. Гаўптмана, Г. Ібсена, проза К. Гамсуна і інш.). Да неарамантызму належалі пісьменнікі розных, часам процілеглых, светапоглядных арыентацыяў – ад містыкаў і ніцшэанцаў да паслядоўных дэмакратаў і прыхільнікаў рэвалюцыі. Дэмакратычная плынь неарамантызму прадстаўленая творами С. Выспянскага, Э. Войніч, Ф. Гарсія Лоркі, Дж. Лондана, элітарна-арыстакратычная – творами Г. фон Гофманстала, С. Пшыбышэўскага і інш. Неарамантычныя вобразы і матывы характэрныя для твораў маладога Максіма Горкага, Л. Андрэева, Д. Меражкоўскага, К. Бальмонта, М. Гумілёва, З. Гіпіус, С. Гарадзецкага і інш. рускіх пісьменнікаў.

У дакастрычніцкай беларускай літаратуры асобныя тыпалагічныя рысы дэмакратычнага неарамантызму характэрныя для многіх рамантычных твораў Янкі Купалы (паэмы «Сон на кургане», «На куццю» і інш.), Якуба Коласа (паэма «Сымон-музыка»), асобных вершаў М. Багдановіча, «нашаніўскай» паэзіі і прозы. У сучаснай літаратуры найчасцей выступае ў спалучэнні з рэалізмам або выкарыстоўваецца як стылістычны прыём.